

BENITO LOSADA: SOLAZAR-SE COA NATUREZA

Por EMÍLIO XOSÉ ÍNSUA

Pouco ou nada coñecida resultará para a maioría dos lectores a figura de Benito Losada Astray, un deses autores da literatura galega que se ven eclipsados na nosa consideración e interese por outros contemporáneos seus como Pondal, Curros, Lamas Carvajal ou, desde logo, a propia Rosalia. Trátase, sen embargo, dun escritor moi apropiado para recoller nunha sección como esta, pois boa parte dos seus versos, como veremos, teñen a Natureza como motivo fundamental de inspiración.

Santiagoés de nacemento (1824), Benito Losada cursou estudos de Medicina e pasou a exercer a súa profesión no seo do Exército. De ideas republicanas, Losada achegouse nos anos finais da súa vida ao núcleo rexionalista galego que lideraba Manuel Murguía na Coruña. Deste achegamento nace o seu libro *Soazes d'un vello*, editado na Coruña no ano 1886 facendo o quinto volume da "Biblioteca Gallega", que impulsaba Andrés Martínez Salazar. Segundo a súa propia explicación "Púxeno en fala gallega, / n-a garrida lengoa nosa, / porque lei sempre lle tiven / e tereilla has-tra que morra." O libro, que aparece cando o autor conta xa 62 anos de idade, foi loubado por Emília Pardo Bazán, anque non deixase a ilustre condesa de criticar certos poemas "picantes" por parecer-lle que atentaban contra a moral... Aínda escribeu Benito Losada outra obra, *Contiños* (1888), tan popular que, segundo Couceiro Freijomil, algúns dos seus versos chegaron a imprimir-se nas caixas de mistos e nos libriños de papel de fumar da época...

A poesía de Losada é basicamente costumista e descritivista e nela xoga un papel central a natureza. Ás veces, é o elemento sobre o que se basean as comparacións: "c'uns ollos negros máis qu'as amoras madurecendo"; "labres vermellois como as xireixas son n-o seu tempo", etc. Noutras ocasións Losada bota man dalgún froito para agochar metaforicamente algunhas referencias de tipo erótico talvez demasiado "fortes" para a época, como no poema "O Figo":

**"Que fose me dixeches
aos figos d'o teu horto;
iba de fame morto,
un solo ti me deches.
Comino: mais deçraro
e xuro canto digo,
qu'estaba xa aquel figoro
comesto d'un paxaro."**

Semellante recurso é utilizado por Losada noutro poemina titulado "N'a figueira", outravolta coa "picardia" sexual como fondo:

**"Antonte pol-a miñán,
a coller figos á eira
foron Mariquiña e Xan.
Ela subeus'á figueira
E xan deitou-se n'o chan.
Díxoll'ela -Vouch'a dar
o millor, qu'o estou collendo.
El, sin os ollos virar,
respondeulle -Estouno vendo;
mais non lle podó chegar."**

Relacionado coa vivencia amorosa está o poema "Non fales d'eso", peculiar por canto o mozo protagonista, que lle fai as beiras sen moito éxito a Rosa e que demanda dela un bico, non ten mellor recurso para convencé-la que poñer como exemplo a conduta desacomplexada e ceiba dos paxaros:

**"¿Ves com'as rulas
n'os ameneiros**

amorosiñas
nos dan exempro?
¿Ves como axuntan
os seus peteiros,
e estánse dando
bicos a centos?(..)"

A identificación do propio escritor coa Natureza tamén inunda composicións como as tituladas "O Alcipreste" ou "Miñas penas". Na primeira, Losada establece un contraste entre un alciprés que plantou sendo rapaz (que é útil dando acobillo aos paxaros, non sofre doenzas e medra sen cesar cara ao ceo) e el mesmo, que vai vello, está triste e ve-se inútil. Na segunda, identifícase cun penedo do que brota auga:

"Decote vou chorar as coitas
miñas
Xunta un penedo onde manece
auga,
Que as pingas, a brincar sobre
d'as herbas,
Somellan meúdas bágoas.
Penso qu'aquel penedo tamén
sofre
E sinte, coma min, as miñas
ánseas;
Que hai penas que hastr'as
pedras amolecen,
E choran a escoitalas."

Para gabar a fremosura e delicadeza de Dona Aurora (unha das protagonistas da lenda que o noso autor versifica co título de "Afrenta, daga e venera"), Benito Losada interroga-nos desde o seu poema e fai-nos reparar en moitas manifestacións da natureza extremadamente belas para así ponderarmos mellor as virtudes físicas da dama:

"Víchedes cando n-a tarde
pons'ó sol e as nubes doura?
Víchedes d'orballo as pelras
que d'os carabeles colgan?
Víchedes a crara lua
cando os mornos raios pouosa
d'o mare n-o limpo espello,
n-as areas e n-as conchas?
Non víchedes n-a curtiña,
cabo d'a fonte que chora,
os paxariños que trian,
as anduriñas que voan?
Non víchedel-os cogollos,
cando arregañan, d'as rosas,
e o seu ulido espaxen
n-oas airiños, que as arrolan?(..)"

Claro que, igual que a beleza ten como ponto comparativo a natureza, tamén ocorre o propio coa fealdade. Por iso, no poema "Por onde pecou", un crego aproveitado advirte-lle á rapariga inxénua de Luou da pinta que ten o demo con esta descrición propia dun "bestiário" medieval:

"Os demos teñen-che rabos
e orellas com'as d'os gatos,
as uñas com'os miñatos
e son da color d'os pavos.
Os ollos son dous tizóns,
as bocas com'as d'os fornos;
e teñen barbas e cornos
máis longos que os d'os
castróns."

Moitos anacos dos poemas de Losada responden ao que xenericamente se coñece como "exórdio primaveral", isto é, unha pequena introdución paisaxística que deseña case sempre unha paraxe idílica, marabillosa, aquilo que os latinos denominaban "*locus amoenus*" ("lugar ameno"). Acontece, por exemplo no poema titulado "Boa feira":

"Eran así com'as oito;
moi ausente estaba o tempo,
chiaban os paxariños,
o sol douraba os penedos;
entr'as herbas d'a cortiña
rebule a auga d'un rego;
sobr'a folla d'os carballos,
d'as silvas, d-os castiñeiros,
moitas pingotas d'orvallo,
que de noite foi caendo,
relocian, cuasemente
como estrelas, dese lexos.
Ó ver tan garrid'o campo
¡pardiolas que daba xenio!(..)"

Outros exemplos destas descricións temo-los nas composicións tituladas "Non fales d'eso" e "Boo tropezo", incluídas tamén en Soazes d'un vello:

"Millor paraxe
non pode habelo;
é-vos un campo
tras d'uns penedos,
onde hai, carballos
chopos e texos,
vimios e buxos,
choróns, laureiros;
moitos froitales

grandes, pequenos,
de cantas castes
podás querelos.
¿E de paxaros?
hai-nos a centos:
Sirins, labercas,
xílgaros, melros
pombas, carrizos,
pardillos, petos,
curuxas, mouchos
e lagarteiros."

"Era d'abril unha tarde
ausente, prácida e morna,
d'aquelas en que Natura
sorri, rebrinca, relouca.
outeiros, devesas, prados
locindo están roupa nova;
os froitales todos teñen
mais froles inda que follas.
Soázans'os paxariños,
brincan, cantan, trian, voan,
e fan os niños c-as prumas
e as herbas muchas
qu'atopan(..)"

Mais, igual que a natureza inspira visións amenas, cando desata a súa fúria nas tormentas causa arrepiro xeral nas criaturas, como amosa Losada en "¡Probe pai!":

"Voaban espantadol-os
morcegos,
Fuxindo como tolos,
Ó ver de cando en cando alá n-o
Ceo
Alumear un lóstrego.
Queixábans'acochadas nos seus
niños
As curuxas e os mouchos;
Os cans ond'os palleiros
ouveaban,
Ou xa ladraban roucos;
Na corte rebrincaban os
cuchiños
Como si foran xotos,
E o gato xunt'o lume d'a lareira
Rosmaba a eito, corcoband'o
lombo."(..)

Se hai para Losada dúas bisbarras galegas que reúnan todos os encantos naturais imaxinábeis estas son Pontevedra e as terras regadas polo Ulla. Á cidade do Lérez adica o noso poeta a composición "Relembros de Pontevedra", premiada nos Xogos Florais de 1882, onde di:

"Alí, en vredas e camiños,
soutos e veigas vizosas,

Érguese d'él n-unha banda
ese xigante de pedra
que chaman o Pico Sagro,
e a sua crebada serra(..)

os galos e galiñas
que lonxe cacarexan,
os algueireiros grilos
e os cans ladrar n-as
eiras.

E oín triar os xílgaros,
berrar con forza as pegas;
os melros qu'asubían,
e as rulas que se queixan.
Todo esto qu'escoitaba
con moita compracencia
soábame n-a alma
com'unha festa anxélica(..)

(..)e atopámonos nun vale
que adimira a quen o vexa.
Todo canto soñar poida
n-o seu maxin o poeta,
de garrido e de vizoso
naquel corruncho s'encerra.
Ten toxeiros,viñas,soutos,
piñeirales e devesas;
hortas, granxas,chousas,coutos,
rigueiros,fontes e veigas.
Por el pas'o rio Ulla
bicando entrambas veiras,
xuncos,vímios,buxos, mirtos;
lírios, fiünchos e lesta.
Alí non cae nunca a neve,
nin d'o sol os lumes queiman,
que de vran, coma d'inverno,
o seu chan sempre verdexa.
Érguese d'él n-unha banda
ese xigante de pedra
que chaman o Pico Sagro,
e a sua crebada serra(..)

Foi, pois, o noso autor Benito Losada outro galego namorado da natureza. Ante o seu espectáculo, o seu corazón e a sua mente entraban no terreo da transcendéncia, para concluir que:

(..)E recordando estonces
d'os campos a grandeza,
d'os rios e d'os montes,
pensei d'esta maneira:
<Anque duvid'o home
por máis que adiant'a cencia;
anque remexa sábeo
os meolos d'a cabeza;
por moito qu'o filósofo
queime, estudiando, as cexas,
a terra non se poido
facer esla a si mesma.
¡Non pode ser! ¡Bendita
decote a Providencia
que tal portento fixo!
Chámese como queira>."

A crebada serra do Pico Sagro, a que verseava Benito Losada, ten deaparecido pola extracción do seixo pola minería industrial.

A outra bisbarra que contou antaño coas loubanzas do poeta foi Pontevedra, mas que tanpouco hoxe goza de mellor saúde ambiental.

vense rigueiros mansiños,
paroleiros paxariños
e nenas agarimosas.
E, baixos dos castiñeiros,
dos carballos e salgueiros,
por verdes edras gardados,
véñse muíños fariñeiros
co-as presas bicand'os
prados(..)"

Deste xeito,conclue Losada,

"N'este mundo tan ruín.
todo ser que nece e medra
ten que se morrere ó fin;
mais, quen morre en
Pontevedra,
deix'os osos n-un xardín".

Para a Ulla son os versos dos poemas "N'o campo" e "A estrela de Vedra", dos que reproducimos estes fragmentos:

"Despois d'adimirare
o campo, onde verdexan
dend'o piñeir'ó liño,
d'o trigo hastr'as silveiras(..)
entrei n-un longo souto
d'un rigueiriño á veira.
¡Que posto!.Non se pode
topar millor na terra;
quizais o Paraíso

ventaxa non lle leva.
Sentei-me naquel campo
sobr'a miúda herba,
máis fina qu'o veludo,
máis mol que a manteiga,
xuntandos'as miñas costas
ó pé d'unha cerdeira
que xa, por certo, tiña
pintada-las xireixas(..)
Alí non m'alembra
das vilas a grandeza.
Chegábanm'os ulidos
d'os fiünchos e d'as nébodas
d'a mirta, d'os mentrastes
e a chichirita lesta;
via, n-os verdes campos
e n-as follosas cercas,
garridas froles brancas,
mouradas e bermellas,
azuadas e paxizas;
xa grandes,xa pequenas.
Vin escarabellos
a fuchicar n-a terra,
algúns saltóns brincando,
as rans na lamigueira
o priguiseiro sapo
e as formiguiñas negras
que d-un burato sailen
ó tempo qu'outras entran(..)
Oíans'alí as mozas
cantar moi preto, mentras
apañan n-a cortiña
pra darll'ó gando a herba;